==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

ઓગસ્ટીન સાલ્દાનહા

વિરુદ્ધ

કર્ણાટક રાજ્ય

૨૬ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૩

[દોરાઈસ્વામી રાજુ અને અરિજીત પસાયત, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦; કલમો ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૨, ૩૦૪ અને ૩૨૪:

ત્રણ આરોપી વ્યક્તિઓએ મૃતક અને અન્ય એક વ્યક્તિ પર હુમલો કર્યો–તેમાંથી એકનું મૃત્યુ નીપજ્યું અને અન્ય વ્યક્તિને ઈજા થઈ–ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓના પુરાવા અંગે શંકા ઉપસ્થિત કરીને ટ્રાયલ કોર્ટે તમામ આરોપીઓને નિર્દોષ છોડી મૂક્યા–અપીલ પર, હાઇકોર્ટે સાક્ષીઓના પુરાવાને વિશ્વાસપાત્ર ગણ્યો અને તે પૈકીના એકને કલમ ૩૦૨ હેઠળ તથા અન્યને કલમ ૩૨૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના બદલ દોષિત ઠેરવ્યો–કલમ ૩૦૨ ની પ્રયોજ્યતા–

અપીલ પર, ઠેરવવામાં આવ્યું કે: જો કોઈ વ્યક્તિના શરીરના નાજુક અંગ પર ભારે અથવા જોખમી હથિયાર વડે એક જ ફટકો મારવામાં આવે અને તેના પરિણામે તેનું મૃત્યુ નીપજી શકે તેમ હોય, તો આરોપી હત્યા માટે જવાબદાર ઠરશે–અંધારી રાત્રે લાકડી વડે ફટકો મારવામાં આવ્યો હોવાથી, આરોપીએ મૃત્યુ નીપજાવવાના ઈરાદાથી મૃતકના શરીરના નાજુક અંગ પર ઈજા પહોંચાડવાનું પસંદ કર્યું હતું તેવો નિષ્કર્ષ તારવી શકાય નહીં–આથી, આરોપીની દોષસિદ્ધિ કલમ ૩૦૨ માંથી કલમ ૩૦૪ માં ફેરવવામાં આવી–અન્ય આરોપીની દોષસિદ્ધિ કાયમ રાખવામાં આવી.

આઈ.પી.સી. ની કલમો ૨૯૯ અને ૩૦૦–વચ્ચેનો તફાવત–ચર્ચા કરવામાં આવી.

શબ્દો અને શબ્દપ્રયોગો:

'એક જ ફટકો', 'ઈરાદો' અને 'જ્ઞાન'–નો અર્થ–આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૦ ના સંદર્ભમાં.

ફરિયાદપક્ષના જણાવ્યા અનુસાર, આરોપી–અપીલકર્તાઓએ લાકડીઓ વડે મૃતક અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ પર હુમલો કર્યો હતો, જેના પરિણામે મૃતકનું મૃત્યુ નીપજ્યું હતું અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ને ગંભીર ઈજા થઈ હતી. પોલીસ તેઓને હોસ્પિટલ લઈ ગઈ, સમગ્ર મામલાની તપાસ કરી અને આરોપનામું રજૂ કર્યું. ટ્રાયલ કોર્ટે ભોગ બનનાર/ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના નિવેદન/પુરાવાની વિશ્વસનીયતા પર શંકા વ્યક્ત કરીને તમામ આરોપી

વ્યક્તિઓને નિર્દોષ છોડી મૂક્યા. અપીલમાં, હાઇકોર્ટે નિવેદન/પુરાવાને વિશ્વસનીય ગણ્યો અને મુખ્ય આરોપીને હત્યાનો ગુનો કરવા બદલ દોષિત ઠેરવી તેને આજીવન કેદ ભોગવવાની સજા કરી તથા અન્ય આરોપીને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૨૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો આચરવા બદલ દોષિત ઠેરવી તેને એક વર્ષની કેદ ભોગવવાની સજા ફરમાવી. આથી આ વર્તમાન અપીલો કરવામાં આવી છે.

અપીલકર્તાઓ વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અંધારી રાત્રે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧/ભોગ બનનાર આરોપી વ્યક્તિઓને ઓળખી શક્યા ન હોઈ શકે; મૃતક અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના શરીર પર જોવા મળેલી ઈજાઓ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના પુરાવા સાથે મેળ ખાતી ન હતી; અને આરોપી દ્વારા મૃતકના શરીર પર કથિત રીતે માત્ર એક જ ફટકો મારવામાં આવ્યો હોવાથી, આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ આકર્ષાતી ન હતી.

સામાવાળા રાજ્ય વતી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હાઇકોર્ટે યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યું છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપી વ્યક્તિઓને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં ગૌણ અને તુચ્છ સંજોગોને અતિશયોક્તિપૂર્ણ રીતે મોટું સ્વરૂપ આપ્યું હતું.

મુખ્ય આરોપીની અપીલ મંજૂર કરતાં અને સહ–આરોપી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી સંલગ્ન અપીલ ફગાવી દેતાં, કોર્ટે

ઠેરવવામાં આવ્યું કે: ૧.૧. હાઇકોર્ટે પુરાવાનું અત્યંત વિગતવાર વિશ્લેષણ કર્યું છે, અને એવું તારણ કાઢ્યું છે કે ટ્રાયલ કોર્ટના તારણો ભ્રામક

હતા અને નજીવી તથા બિનમહત્વપૂર્ણ બાબતોને અતિશયોક્તિપૂર્ણ ગણવા પર આધારિત હતા, કે જેનાથી કોઈપણ રીતે ફરિયાદપક્ષના કથનની વિશ્વસનીયતા પર અસર પડતી ન હતી. હાઇકોર્ટે લીધેલા વલણમાં કોઈ ત્રુટિ નથી. અનુક્રમે મૃતકનું મૃત્યુ નીપજાવવા માટે મુખ્ય આરોપીને અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ને ઈજા પહોંચાડવા માટે સહ–આરોપીને જવાબદાર ઠેરવવામાં હાઇકોર્ટ સંપૂર્ણપણે વાજબી હતી. [૧૦૦૩–ડી, ઈ]

૧.૨. આઈ.પી.સી. ના માળખામાં સાપરાધ મનુષ્યવધ એ મુખ્ય વર્ગ છે અને 'હત્યા' એ તેનો પેટા–પ્રકાર છે. તમામ 'હત્યા' એ 'સાપરાધ મનુષ્યવધ' છે પરંતુ તેનાથી ઊલટું સાચું નથી. આ વ્યાપક ગુનાની ગંભીરતાના પ્રમાણસર શિક્ષા નિર્ધારિત કરવાના હેતુસર, આઈ.પી.સી. વાસ્તવમાં સાપરાધ મનુષ્યવધના ત્રણ દરજ્જાઓને માન્યતા આપે છે. પ્રથમ દરજ્જાને 'પ્રથમ દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' કહી શકાય. આ સાપરાધ મનુષ્યવધનું સૌથી ગંભીર સ્વરૂપ છે, જેને કલમ ૩૦૦ માં 'હત્યા' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે. બીજા દરજ્જાને 'બીજા દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' કહી શકાય. આ કલમ ૩૦૪ ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે. ત્યારબાદ, 'ત્રીજા દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' આવે છે. આ સાપરાધ મનુષ્યવધનો સૌથી નીચલો પ્રકાર છે અને તે માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી શિક્ષા પણ આ ત્રણેય શ્રેણીઓ માટે ઠરાવવામાં આવેલી શિક્ષાઓમાં સૌથી ઓછી છે. આ દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ કલમ ૩૦૪ ના બીજા ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે. [૧૦૦૩–એફ, જી, એચ; ૧૦૦૪–એ]

૧.૩. એ બાબત નોંધનીય છે કે 'મૃત્યુ નીપજાવવાનો ઈરાદો' એ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૨) ની આવશ્યક જરૂરિયાત નથી. માત્ર શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો અને તેની સાથે ગુનેગારનું એવું જ્ઞાન કે આવી ઈજાથી તે ચોક્કસ ભોગ બનનારનું મૃત્યુ થવાની સંભાવના રહેલી છે, તે આ વધને આ ખંડના દાયરામાં લાવવા માટે પૂરતું છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૨૯૯ નો ખંડ (બી) ગુનેગારના પક્ષે આવા કોઈ જ્ઞાનની પૂર્વધારણા કરતો નથી. કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૩) માં, કલમ ૨૯૯ ના અનુરૂપ ખંડ (બી) માં આવતા 'મૃત્યુ નીપજાવવાની સંભાવના હોય' એવા શબ્દોના સ્થાને, "કુદરતી સામાન્ય ક્રમમાં પૂરતી" એવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. દેખીતી રીતે જ, આ ભેદરેખા મૃત્યુ નીપજાવવાની સંભાવના ધરાવતી શારીરિક ઈજા અને કુદરતી સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હોય તેવી શારીરિક ઈજા વચ્ચે રહેલી છે. આ ભેદરેખા સૂક્ષ્મ છતાં વાસ્તવિક છે અને જો તેની અવગણના કરવામાં આવે, તો તેના પરિણામે અન્યાય થઈ શકે છે. કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (બી) અને કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૩) વચ્ચેનો તફાવત એ ઈરાદાપૂર્વક કરવામાં આવેલી શારીરિક ઈજાના પરિણામે મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવ્યતાના પ્રમાણનો છે. મૃત્યુની સંભાવ્યતાનું આ પ્રમાણ જ એ નિર્ધારિત કરે છે કે સાપરાધ મનુષ્યવધ સૌથી ગંભીર, મધ્યમ કે સૌથી નીચલા દરજ્જાનો છે.

કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (બી) માં વપરાયેલો 'સંભવ' શબ્દ માત્ર શક્યતાથી ભિન્ન એવા સંભાવ્ય હોવાનો અર્થ વ્યક્ત કરે છે. "શારીરિક ઈજા..... કુદરતી સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી" એવા શબ્દોનો અર્થ એ છે કે,

કુદરતી સામાન્ય ક્રમને ધ્યાને લેતાં, તે ઈજાનું "સૌથી વધુ સંભાવ્ય" પરિણામ મૃત્યુ જ હશે. કલમ ૩૦૦ નો ખંડ (૪) ત્યાં લાગુ પડશે જ્યાં ગુનેગારના આસન્ન જોખમી કૃત્યથી – કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓથી ભિન્ન એવી સામાન્ય રીતે કોઈ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનું – મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના અંગે ગુનેગારનું જ્ઞાન વ્યવહારિક નિશ્ચિતતાની તદ્દન નજીક પહોંચતું હોય. ગુનેગારના પક્ષે આવું જ્ઞાન સર્વોચ્ચ કક્ષાની સંભાવ્યતા ધરાવતું હોવું જોઈએ, અને ગુનેગારે મૃત્યુ અથવા તેવી ઈજા નીપજાવવાનું જોખમ વહોરવા માટેના કોઈ પણ વ્યાજબી બહાના વિના આ કૃત્ય આચરેલું હોવું જોઈએ. આ માર્ગદર્શિકાઓનું પાલન અદાલતની કામગીરીને સરળ બનાવશે. પરંતુ કેટલીકવાર હકીકતો એટલી પરસ્પર ગૂંચવાયેલી હોય છે અને બીજો તથા ત્રીજો તબક્કો એકબીજામાં એટલો ભળી ગયેલો હોય છે કે, બીજા અને ત્રીજા તબક્કામાં સંકળાયેલી બાબતોને અલગ રીતે તપાસવી અનુકૂળ ન પણ બને. [૧૦૦૫–બી, સી, ઈ, એફ, જી, એચ; ૧૦૦૬–એ; ૧૦૦૭–જી, એચ; ૧૦૦૮–એ, બી, સી]

રાજવંત અને અન્ય વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૬) એસ.સી. ૧૮૭૪ અને વિરસા સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૮) એસ.સી. ૪૬૫; આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ રાયવારપુ પુન્નૈયા અને અન્ય, (૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૨ અને અબ્દુલ વહીદ ખાન ઉર્ફે વહીદ અને અન્ય વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, જે.ટી. (૨૦૦૨) ૬ એસ.સી. ૨૭૪, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૪. પ્રસ્તુત કેસમાં, આ ઘટના અંધારી રાત્રે બની હતી જ્યારે દૃશ્યતા ઓછી હતી પરંતુ ઓળખ શક્ય હતી કારણ કે હુમલાખોરો અને ભોગ બનનારાઓ એકબીજાથી પરિચિત હતા. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ દ્વારા આરોપી વ્યક્તિઓની ઓળખ કરવામાં આવી તેમાં કશું અયોગ્ય નથી. હકીકત એ રહે છે કે અંધારી રાત્રે સ્વાભાવિક રીતે જ ટોર્ચ અથવા પ્રકાશ આપતી અન્ય કોઈ વસ્તુ વિના કોઈ વ્યક્તિ હલનચલન કરી શકે નહીં. વાસ્તવમાં, આંક પી–૧ માં પણ ટોર્ચનો ઉલ્લેખ છે. અંધારી રાત્રે માત્ર એક જ ફટકો મારવામાં આવ્યો હતો. જોકે સાર્વત્રિક ઉપયોગના સામાન્ય નિયમ તરીકે એવું કહી શકાય નહીં કે જ્યારે પણ એક ફટકો મારવામાં આવે ત્યારે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ નો અમલ નકારી જ કાઢવામાં આવે અને શરીરના નાજુક ભાગ પર ભારે અથવા ઘાતક હથિયાર વડે મારવામાં આવેલો એક જ ફટકો પણ તે ગુનાને હત્યા બનાવી શકે છે. તેમ છતાં, વર્તમાન કેસમાં જણાઈ આવતી વિશિષ્ટ હકીકતોને જોતાં, કલમ ૩૦૦ નો ખંડ 'ત્રીજું' લાગુ કરી શકાય નહીં. આ ફટકો લાકડી વડે અને જે વિસ્તારમાં આ ઘટના બની તે વિસ્તારના જંગલવાળા વાતાવરણમાં ઘોર અંધારી રાત્રિના સમયે મારવામાં આવ્યો હતો. વાજબી રીતે કોઈપણ નિશ્ચિતતા સાથે એવું કહી શકાય નહીં કે આરોપીએ ઈજા પહોંચાડવા માટે શરીરના તે નાજુક ભાગની પસંદગી કરી હતી અને આવા કોઈ નિર્દિષ્ટ ઈરાદા વિના મારવામાં આવેલો ફટકો કોઈ હકારાત્મક ઈરાદાને બદલે અન્ય ઘણા સંજોગોને કારણે માથા પર વાગ્યો હોઈ શકે છે. આથી, અપીલકર્તાની દોષસિદ્ધિ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ માંથી બદલીને કલમ ૩૦૪ ભાગ–૨ હેઠળ કરવામાં આવે છે. આઠ વર્ષની કસ્ટડીવાળી જેલની

સજા ન્યાયના ઉદ્દેશોને પરિપૂર્ણ કરશે. જોકે, હાઇકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા વિગતવાર વિશ્લેષણને ધ્યાને લેતાં, સહ-આરોપી પર લાદવામાં આવેલી દોષસિદ્ધિ કે સજામાં દખલગીરી કરવા માટે કોઈ અવકાશ રહેતો નથી. [૧૦૦૮-ડી-એચ; ૧૦૦૯-એ]

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર : ફોજદારી અપીલ નંબર ૮૫૪/૧૯૯૬.

કર્ણાટક હાઇકોર્ટના ફોજદારી અપીલ નંબર ૪૫૩/૧૯૯૩ માં તારીખ ૧૯.૧.૯૬ ના ચુકાદા અને હુકમ સામે.

સાથે

ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૭૩૪/૧૯૯૬.

અપીલકર્તા તરફથી ઉદય ઉમેશ લલિત.

સામાવાળા તરફથી સિદ્ધાર્થ દવે અને સંજય આર. હેગડે.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ અરિજીત પસાયત દ્વારા આપવામાં આવેલ.

આ બંને અપીલો કર્ણાટક હાઇકોર્ટના એ સંયુક્ત ચુકાદા સાથે સંબંધિત છે, જેના દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો નિર્દોષ છૂટકારાનો ચુકાદો રદબાતલ કરવામાં આવ્યો હતો. ફોજદારી અપીલ નંબર ૮૫૪/૧૯૯૬ ના અપીલકર્તા ઓગસ્ટીન સાલ્દાનહાને ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (ટૂંકમાં 'આઈ.પી.સી.') ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં

આવ્યા હતા અને આજીવન કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૭૩૪/૧૯૯૬ ના અપીલકર્તા રોકી સાલ્દાનહાને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૨૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને એક વર્ષની કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. તેઓને અનુક્રમે રૂ. ૫,૦૦૦/- અને રૂ. ૧,૦૦૦/- નો દંડ ચૂકવવાની પણ સજા કરવામાં આવી હતી, તથા દંડ ન ભરે તો તેના કસૂર બદલ અનુક્રમે છ મહિનાની સાદી કેદ અને એક મહિનાની સાદી કેદ ભોગવવાની શરત રાખવામાં આવી હતી. ફરિયાદપક્ષના કેસનો પાયો બનનારા આક્ષેપો મુખ્યત્વે નીચે મુજબ છે:

તારીખ ૧૭.૫.૧૯૮૯ ના રોજ પોલ સાલ્દાનહા (જે હવે પછી 'મૃતક' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) અને ફેલિક્સ સાલ્દાનહા (ફ.સા.-૧) સિનેમા જોઈને પોતાના ઘરે પરત ફરી રહ્યા હતા. જ્યારે તેઓ અપીલકર્તાઓના ઘર નજીક પહોંચ્યા, ત્યારે આરોપી ઓગસ્ટીન અને રોકીએ હેનરી સાલ્દાનહા (જે નિર્દોષ છૂટેલ છે) સાથે મળીને મૃતક પર હુમલો કર્યો હતો. તેઓ લાકડીઓથી સજ્જ હતા. આ હુમલાઓના પરિણામે મૃતકે અંતિમ શ્વાસ લીધા હતા, જ્યારે ફ.સા.-૧ ને ગંભીર ઈજાઓ થઈ હતી. આ બનાવ રાત્રે ૧૦.૦૦ થી ૧૦.૩૦ વાગ્યા વચ્ચે બન્યો હતો. બીજા દિવસે સવારે આશરે ૫.૧૫ વાગ્યે, મુલ્કી પોલીસ સ્ટેશનના એ.એસ.આઈ., ફ.સા.-૮ ને કુમેરીના એક અજાણ્યા વ્યક્તિ પાસેથી એવી માહિતી મળી કે ઐકાલા ગામના શાદગુરી ખાતે બે વ્યક્તિઓ પડેલી છે. જોકે તેઓ માહિતી આપનારનું નામ અને સરનામું પૂછી શક્યા ન હતા, તેમ છતાં તેમણે જનરલ ડાયરીમાં તેની નોંધ કરી અને અન્ય પોલીસ કર્મચારીઓ સાથે

ઘટનાસ્થળે જવા રવાના થયા હતા. ઘટનાસ્થળે તેમને મૃતકનો મૃતદેહ અને ફ.સા.–૧ ઈજાગ્રસ્ત હાલતમાં મળી આવ્યા હતા. તેઓને હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યા અને ફરિયાદ (એક્ઝિબિટ પી–૧) નોંધવામાં આવી હતી. ફ.સા.–૮ એ પોલીસ સ્ટેશને પાછા આવીને એફ.આઈ.આર. નોંધી હતી, અને તે મુલ્કી ખાતેના મેજિસ્ટ્રેટને મોકલી આપી હતી, જે સવારે આશરે ૧૧.૧૫ વાગ્યે મળી હતી. ફ.સા.–૧ ના અહેવાલના આધારે તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી, અને તે પૂર્ણ થયા બાદ ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી હતી. એ નોંધવું જરૂરી છે કે આરોપીઓ કસ્ટડીમાં હતા તે દરમિયાન તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીના આધારે મુદ્દામાલની રિકવરી કરવામાં આવી હતી. ફરિયાદ (એક્ઝિબિટ પી–૧) માં માહિતી આપનાર ફ.સા.–૧ એ જણાવ્યું હતું કે તેઓ ટોર્ચનો પ્રકાશ ફેંકીને હુમલાખોરોને જોઈ શક્યા હતા. તેઓ ક્ષણિક રીતે બેભાન થઈ ગયા હતા, પરંતુ જ્યારે તેઓ ભાનમાં આવ્યા, ત્યારે તેઓ સાંભળી શક્યા હતા કે આરોપીઓ દ્વારા ફ.સા.–૩ અને ૪ એટલે કે બે ટેક્સી ડ્રાઇવરોને તેમને તથા મૃતકને અન્ય સ્થળોએ લઈ જવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું; પરંતુ તેઓએ તેમ કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. કોર્ટમાં, ફ.સા.–૧ ના પુરાવા ઉપરાંત આક્ષેપોને સમર્થન આપવા માટે ફ.સા.–૩ અને ૪ ના પુરાવા પણ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને ઉપયોગમાં લેવાયા હતા. દક્ષિણ કન્નડ, મંગલોરના એડિશનલ સેશન્સ જજે ફ.સા.–૧ નો પુરાવો વિશ્વાસપાત્ર ન હોવાનું જણાયું અને નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો આદેશ આપ્યો હતો, તથા જે સંજોગો તેમના મનમાં વજનદાર રહ્યા હતા તે નીચે મુજબ છે:

અહેવાલ (એક્ઝિબિટ પી–૧) ની વિશ્વસનીયતા પર શંકા કરવામાં આવી હતી કારણ કે ફ.સા.–૧ ને થયેલી ઈજા એટલી ગંભીર હતી કે તેમને ઇમરજન્સી રૂમમાં સારવાર આપવામાં આવી રહી હતી અને તેઓ નિવેદન (એક્ઝિબિટ પી–૧) આપવાની સ્થિતિમાં હોય તે બાબત અત્યંત અસંભવિત હતી. ફ.સા.–૮ એ જણાવ્યું હતું કે તેમણે ફરિયાદ નોંધી હતી, જ્યારે તેમાંના હસ્તાક્ષર એવા હસ્તાક્ષરને સમાન હતા કે જેમાં એક્ઝિબિટ પી–૮ થી પી–૧૦ (પંચનામા) લખવામાં આવ્યા હતા. ફરિયાદપક્ષના કેસ પર એટલા માટે પણ શંકા કરવામાં આવી હતી કારણ કે ફ.સા.–૨ એ એક જગ્યાએ જણાવ્યું હતું કે ઘટનાસ્થળના નિરીક્ષણ સમયે ફ.સા.–૧ ને હોસ્પિટલમાંથી બહાર લઈ જવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ ત્યારબાદ તેમણે જણાવ્યું હતું કે ફ.સા.–૧ ને બહાર લઈ જવામાં આવ્યા ન હતા. ફ.સા.–૧ ના પુરાવાને એ આધાર પર પણ અગ્રાહ્ય રાખવામાં આવ્યો હતો કે તેમાં અતિશયોક્તિઓ અને પાછળથી કરાયેલા સુધારાઓ હતા અને કોર્ટમાં જણાવ્યા મુજબ એક્ઝિબિટ પી–૧ માં ટોર્ચ તથા ચંદ્રપ્રકાશ દ્વારા ઓળખ કરવા અંગે કોઈ ચોક્કસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હતો. માત્ર પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં જ એવો ઉલ્લેખ હતો કે સાક્ષી ટોર્ચ પકડી રહ્યા હતા. તેમણે એવું પણ તારવ્યું હતું કે ઘટનાસ્થળેથી ટોર્ચની રિકવરી શંકાસ્પદ હતી. એ પણ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ટોર્ચ તૂટેલી હતી અને ટોર્ચ કેવી રીતે તૂટી તે અંગે ફ.સા.–૧ એ કશું કહ્યું ન હતું. ટ્રાયલ કોર્ટે ફ.સા.–૧ ના કથન પર શંકા વ્યક્ત કરી હતી કારણ કે તેમનો શર્ટ કેવી રીતે ફાટ્યો તેનો કોઈ ખુલાસો આપવામાં આવ્યો ન હતો અને આ બાબત દર્શાવતી હતી કે ત્યાં કોઈ હિંસા થઈ હતી. ટ્રાયલ કોર્ટે નોંધ્યું હતું કે

ફ.સા.–૩ અને ૪ એ મૃતકના મૃતદેહ તથા ફ.સા.–૧ ને અન્ય સ્થળે લઈ જવાનો શા માટે ઇનકાર કર્યો તે અંગે ફ.સા.–૧ એ ખાસ કશું કહ્યું ન હતું, જોકે ફ.સા.–૩ અને ૪ એ કોર્ટમાં આ બાબતની વિગતો આપી હતી. ફ.સા.–૧ ના કથન પર શંકા કરવાનો અન્ય એક સંજોગ એ હતો કે મૃતક અને ફ.સા.–૧ ના શરીર પર અનેક ઈજાઓ હતી, જ્યારે ફ.સા.–૧ એ જણાવ્યું હતું કે મૃતકને અને તેમને એક–એક ફટકો જ મારવામાં આવ્યો હતો. આ તારણો સાથે ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપી વ્યક્તિઓને કસૂરવાર ન ઠેરવ્યા અને તેઓને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા.

અપીલમાં, હાઇકોર્ટે એવું તારવ્યું કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલું દરેક કારણ ક્ષતિપૂર્ણ હતું. હાઇકોર્ટે ફ.સા.–૧ નો પુરાવો વિશ્વસનીય અને સચોટ હોવાનું જણાયું હતું. જ્યાં સુધી મૃતક અને ફ.સા.–૧ પરની ઈજાઓનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ડૉક્ટરે જણાવ્યું હતું કે એક જ ફટકાના કારણે ઘણી ઈજાઓ થવી સંભવિત હતી. ફ.સા.–૧ ના કિસ્સામાં એક ઈજા પગમાં દુખાવાની ફરિયાદ સાથે સંબંધિત હતી. જ્યારે ફ.સા.–૧ એ એક્ઝિબિટ પી–૧ માં ટોર્ચ વિશે ખાસ ઉલ્લેખ કર્યો હતો, ત્યારે ચંદ્રપ્રકાશનો ઉલ્લેખ ન હોવાની માત્ર હકીકત એ પુરાવાને અવિશ્વસનીય ગણીને નકારી કાઢવા માટે પૂરતી ન હતી. તેવી જ રીતે, ટોર્ચ તૂટેલી હતી તો પણ તે કેવી રીતે તૂટી તે સમજાવવું ફ.સા.–૧ માટે જરૂરી ન હતું. પુરાવો એવો હતો કે માથા પર ફટકો પડ્યા બાદ તેઓ નીચે પડી ગયા હતા. એ બાબત પણ ધ્યાને લેવામાં આવી હતી કે ડૉક્ટરે તેમની જુબાનીમાં જે નિર્દેશ કર્યો હતો અને દસ્તાવેજો પરથી જે

ફલિત થતું હતું તેને ધ્યાનમાં લેતાં, ફ.સા.–૨–ડૉક્ટરના પુરાવાથી ફરિયાદપક્ષના એ પુરાવાની વિશ્વસનીયતા પર કોઈ અસર થઈ ન હતી કે ફ.સા.–૧ ને ઘટનાસ્થળે લઈ જવામાં આવ્યા હતા. ફ.સા.–૩ અને ૪ પોતાની સંબંધિત ટેક્સીઓમાં મૃતક અને ફ.સા.–૧ ને શા માટે લઈ જવા માંગતા ન હતા તે ફ.સા.–૧ એ એક્ઝિબિટ પી–૧ માં દર્શાવ્યું ન હતું માત્ર તેટલા કારણસર તેને મહત્ત્વપૂર્ણ ચૂક ગણી શકાય નહીં. વાસ્તવમાં ફ.સા.–૩ અને ૪ નો પુરાવો આરોપી વ્યક્તિઓની ભૂમિકા અને ફરિયાદપક્ષના કેસની સત્યતા સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે. આ તારણો સાથે આરોપી ઓગસ્ટીન સાલ્દાનહાને હાઇકોર્ટ દ્વારા ઉપર જણાવ્યા મુજબ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવી સજા ફટકારવામાં આવી હતી. તેવી જ રીતે, ફ.સા.–૧ ને થયેલી ઈજાઓનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં લેતાં, આરોપી રોકી સાલ્દાનહાને ઉપર નોંધ્યા મુજબ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૨૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે એક વર્ષની કેદ ભોગવવાની સજા કરવામાં આવી હતી.

અપીલના સમર્થનમાં વિદ્વાન વકીલશ્રી દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટે પુરાવાનું યોગ્ય અને યથાર્થ રીતે મૂલ્યાંકન કર્યું હતું અને હાઇકોર્ટ તે તારણોને ઉલટાવવામાં બિલકુલ વાજબી ન હતી. અંધારી રાતના સમયે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ફ.સા.–૧ એ આરોપી વ્યક્તિઓને ઓળખી કાઢ્યા હોય તે બાબત તદ્દન અસંભવિત હતી. મૃતકના શરીર પર તેમજ ફ.સા.–૧ ના શરીર પર જોવા મળેલી ઈજાઓ ફ.સા.–૧ દ્વારા પોતાની જુબાનીમાં જણાવવામાં આવેલા કથન સાથે મેળ ખાતી નથી.

ફ.સા.–૧ અને ફ.સા.–૮ નો પુરાવો ઘણી ક્ષતિઓથી ભરેલો છે. દાખલા તરીકે, જેઓ બેભાન અવસ્થામાં હતા તેવા ફ.સા.–૧ કોઈપણ તબીબી સહાય વિના કેવી રીતે અહેવાલ આપી શક્યા, તે બાબત સમજાવવામાં આવી નથી. વધારામાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અંધારી રાતમાં એક જ ફટકો મારવામાં આવ્યો હતો અને તે બાબત આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ લાગુ થવાની શક્યતાને નકારી કાઢે છે.

તેના પ્રત્યુત્તરમાં, રાજ્ય પક્ષ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રીએ એવી રજૂઆત કરી હતી કે હાઇકોર્ટે પુરાવાનું વિગતવાર અને ઝીણવટપૂર્વક વિશ્લેષણ કર્યું છે અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા કરાયેલો નિર્દોષ છૂટકારો વાજબી ન હોવાનું ઠેરવ્યું છે. ટ્રાયલ કોર્ટના મનમાં જે સંજોગો વજનદાર રહ્યા હતા તે પ્રસ્તુત કે સુસંગત નહોતા અને હાઇકોર્ટે યોગ્ય રીતે જ ઠરાવ્યું છે કે તે તારણો ભૂલભરેલા હતા. હાઇકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા વિશ્લેષણમાં કોઈપણ પ્રકારની ક્ષતિ કે ત્રુટિ નથી અને તેથી તેના તારણો સંપૂર્ણપણે યોગ્ય છે. હાઇકોર્ટે યોગ્ય રીતે જ અવલોકન કર્યું છે તેમ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ગૌણ અને અત્યંત નજીવા સંજોગોને વધારી–ચઢાવીને અતિશયોક્તિપૂર્ણ સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું.

અમને જણાય છે કે હાઇકોર્ટે પુરાવાનું ખૂબ જ વિગતવાર વિશ્લેષણ કર્યું છે, અને એવું તારણ કાઢ્યું છે કે ટ્રાયલ કોર્ટના તારણો ભ્રામક હતા અને નજીવી તથા બિનમહત્ત્વપૂર્ણ બાબતોને અતિશયોક્તિપૂર્ણ રીતે જોવા પર આધારિત હતા, જે બાબતો કોઈપણ રીતે ફરિયાદપક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતાને અસર

કરતી ન હતી. હાઇકોર્ટે અપનાવેલા દ્રષ્ટિકોણમાં અમને કોઈ ત્રુટિ જણાતી નથી.

તેથી, ઓગસ્ટીન સાલ્દાનહા અને રોકી સાલ્દાનહા અનુક્રમે મૃતકનું મૃત્યુ નીપજાવવા માટે અને ફ.સા.–૧ ને થયેલી ઈજાઓ પહોંચાડવા માટે જવાબદાર હતા તેવું ઠેરવવામાં હાઇકોર્ટ સંપૂર્ણપણે વાજબી અને ન્યાયોચિત હતી.

હવે જે એકમાત્ર અન્ય મુદ્દો વિચારણા હેઠળ લેવાનો રહે છે તે એ છે કે શું પ્રસ્તુત કેસમાં આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ યોગ્ય રીતે લાગુ કરવામાં આવી છે કે નહીં.

આ બાબત આપણને એ નિર્ણાયક પ્રશ્ન તરફ દોરી જાય છે કે કઈ જોગવાઈ લાગુ કરવી યોગ્ય હતી. ભારતીય દંડ સંહિતા (આઈ.પી.સી.) ના સમગ્ર માળખામાં સાપરાધ મનુષ્યવધ એ મૂળ જાતિ (જીનસ) છે અને 'હત્યા' એ તેની વિશિષ્ટ પેટાજાતિ (સ્પિશીઝ) છે. તમામ 'હત્યા' એ 'સાપરાધ મનુષ્યવધ' છે પરંતુ તેનાથી ઊલટું નથી. સામાન્ય રીતે કહીએ તો, હત્યાના 'વિશેષ લક્ષણો' વિનાનો 'સાપરાધ મનુષ્યવધ' એ 'હત્યા ન ગણાતો સાપરાધ મનુષ્યવધ' છે. સામાન્ય ગુનાની ગંભીરતાના પ્રમાણમાં સજા નિયત કરવાના હેતુસર, આઈ.પી.સી. વ્યવહારિક રીતે સાપરાધ મનુષ્યવધના ત્રણ દરજ્જાઓને માન્યતા આપે છે. પ્રથમ દરજ્જો તે છે, જેને 'પ્રથમ દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' કહી શકાય. આ સાપરાધ મનુષ્યવધનું સૌથી ગંભીર સ્વરૂપ છે, જેને કલમ ૩૦૦ માં 'હત્યા' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે.

બીજા પ્રકારને 'દ્વિતીય દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' તરીકે ઓળખાવી

શકાય છે. આ ગુનો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪ ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે. ત્યારબાદ, 'તૃતીય દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' આવે છે. આ સાપરાધ મનુષ્યવધનો સૌથી નિમ્ન કક્ષાનો પ્રકાર છે અને તેના માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી સજા પણ ત્રણેય શ્રેણીઓ માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી સજાઓમાં સૌથી ઓછી છે. આ દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ કલમ ૩૦૪ ના બીજા ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બને છે.

'હત્યા' અને 'હત્યા ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધ' વચ્ચેના સૈદ્ધાંતિક તફાવતે હંમેશાં અદાલતોને મૂંઝવણમાં મૂકી છે. જો અદાલતો આ કલમોમાં ધારાસભા દ્વારા પ્રયુક્ત શબ્દોના વાસ્તવિક વ્યાપ અને સાચા અર્થ પરથી પોતાનું ધ્યાન ગુમાવીને, અતિસૂક્ષ્મ અમૂર્ત બાબતો તથા કલ્પનાઓમાં દોરવાઈ જાય, તો તેના કારણે ગૂંચવણ ઊભી થાય છે. આ જોગવાઈઓના યોગ્ય અર્થઘટન અને તેને લાગુ કરવા માટેનો સૌથી સલામત અભિગમ એ જણાય છે કે કલમ ૨૯૯ અને કલમ ૩૦૦ ના વિવિધ ખંડોમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા મુખ્ય શબ્દો પર સતત ધ્યાન કેન્દ્રિત રાખવામાં આવે. નીચે દર્શાવેલું તુલનાત્મક કોષ્ટક આ બંને ગુનાઓ વચ્ચેના તફાવતના મુદ્દાઓને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમજવામાં અત્યંત સહાયક નીવડશે.

કલમ ૨૯૯:	**કલમ ૩૦૦:**
કોઈ વ્યક્તિ સાપરાધ મનુષ્યવધ કરે છે જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવે છે તે કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોય **ઈરાદો:**	અમુક અપવાદોને આધીન રહીને, સાપરાધ મનુષ્યવધ એ હત્યા છે જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવે છે તે કરવામાં આવ્યું હોય –

કલમ ૨૯૯(એ): મૃત્યુ નીપજાવવાના ઈરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય; અથવા

કલમ ૨૯૯(બી): એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઈરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય કે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય; અથવા

જ્ઞાન: કલમ ૨૯૯(સી): તે કૃત્યથી મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના હોવાના જ્ઞાન સાથે.

કલમ ૩૦૦(૧): મૃત્યુ નીપજાવવાના ઈરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય; અથવા

કલમ ૩૦૦(૨): એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઈરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય કે જેનાથી જે વ્યક્તિને નુકસાન પહોંચાડવામાં આવે છે તેનું મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના હોવાનું ગુનેગાર જાણતો હોય; અથવા

કલમ ૩૦૦(૩): કોઈપણ વ્યક્તિને એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઈરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય અને જે શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો હોય તે કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હોય; અથવા

કલમ ૩૦૦(૪): એવા જ્ઞાન સાથે કે તે કૃત્ય એટલું તો તોળાઈ રહેલા ભયરૂપ છે કે કુદરતી રીતે પૂરેપૂરી સંભાવના છે કે તેનાથી મૃત્યુ નીપજશે જ અથવા એવી શારીરિક ઈજા થશે કે જેથી મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના છે, અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ મૃત્યુ અથવા એવી ઈજા પહોંચાડવાનું જોખમ વહોરવા માટે કોઈપણ બહાના વિના કરવામાં આવ્યું હોય.

કલમ ૨૯૯ નો ખંડ (બી) એ કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૨) અને ખંડ (૩) ને અનુરૂપ છે. ખંડ (૨) હેઠળ અપેક્ષિત એવા ગુનાહિત માનસ (મેન્સ રિયા) નું વિશિષ્ટ લક્ષણ એ ગુનેગાર દ્વારા ધરાવવામાં આવતું એવું જ્ઞાન છે કે જે–તે ચોક્કસ ભોગ બનનાર વ્યક્તિ એવી વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિ કે શારીરિક સ્વાસ્થ્યની સ્થિતિમાં છે કે તેને પહોંચાડવામાં આવેલું આંતરિક નુકસાન જીવલેણ નીવડવાની પૂરેપૂરી સંભાવના છે, ભલે સામાન્ય સ્વાસ્થ્ય કે સામાન્ય શારીરિક

સ્થિતિ ધરાવતી વ્યક્તિના કિસ્સામાં કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં આવું નુકસાન મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતું ન હોય તે હકીકત હોવા છતાં પણ. અત્રે એ નોંધવું અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે કે 'મૃત્યુ નીપજાવવાનો ઈરાદો' એ ખંડ (૨) ની કોઈ આવશ્યક કે અનિવાર્ય શરત નથી. માત્ર શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો અને તેની સાથે ગુનેગારનું એવું જ્ઞાન કે આવી શારીરિક ઈજાથી જે–તે ચોક્કસ ભોગ બનનાર વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના રહેલી છે, તેટલું જ આ હત્યાને સદર ખંડના કાર્યક્ષેત્ર અથવા દાયરામાં લાવવા માટે પૂરતું છે. ખંડ (૨) નું આ કાનૂની પાસું કલમ ૩૦૦ સાથે જોડવામાં આવેલા દ્રષ્ટાંત (બી) પરથી સ્પષ્ટપણે સમર્થિત અને ફલિત થાય છે.

કલમ ૨૯૯ નો ખંડ (બી) ગુનેગાર તરફથી આવા કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાનની પૂર્વધારણા કરતો નથી. કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૨) હેઠળ આવતા કેસોના ઉદાહરણો એવા હોઈ શકે છે કે જ્યાં હુમલાખોર એ બાબત સારી રીતે જાણતો હોય કે ભોગ બનનાર વ્યક્તિ વધેલા લીવરથી, અથવા વધેલી બરોળથી કે રોગગ્રસ્ત હૃદયથી પીડાઈ રહી છે, અને તેમ છતાં જાણીજોઈને મુક્કાનો ફટકો મારીને તેનું મૃત્યુ નીપજાવે છે અને સંજોગો અનુસાર લીવર ફાટી જવાથી, અથવા બરોળ ફાટી જવાથી કે હૃદય બંધ પડી જવાના પરિણામે તે ફટકાથી તે ચોક્કસ વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના હોય. જો હુમલાખોરને ભોગ બનનાર વ્યક્તિના રોગ અથવા વિશેષ શારીરિક નબળાઈ વિશે આવું કોઈ જ્ઞાન ન હોય, તેમજ તેનું મૃત્યુ નીપજાવવાનો કે કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હોય તેવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો કોઈ ઈરાદો ન હોય, તો જે ઈજાના કારણે મૃત્યુ

નીપજ્યું તે ઈજા ભલે જાણીજોઈને કરવામાં આવી હોય તેમ છતાં પણ તે ગુનો હત્યા બનશે નહીં. કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૩) માં, કલમ ૨૯૯ ના અનુરૂપ ખંડ (બી) માં આવતા 'મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના હોય' તે શબ્દોના સ્થાને "કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં પૂરતી હોય" તેવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. સ્પષ્ટપણે, આ તફાવત મૃત્યુ નીપજવાની માત્ર સંભાવના ધરાવતી શારીરિક ઈજા અને કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હોય તેવી શારીરિક ઈજા વચ્ચે રહેલો છે. આ તફાવત અત્યંત સૂક્ષ્મ છતાં વાસ્તવિક છે અને જો તેની અવગણના કરવામાં આવે, તો તેના પરિણામે ન્યાયનો ગંભીર અનર્થ થઈ શકે છે. કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (બી) અને કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૩) વચ્ચેનો તફાવત એ ઈરાદાપૂર્વકની શારીરિક ઈજાના પરિણામે નીપજતા મૃત્યુની સંભાવ્યતાની માત્રા (દરજ્જા) નો છે. વધુ વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્યમાં કહીએ તો, મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવનાની માત્રા જ એ બાબત નક્કી કરે છે કે કોઈ સાપરાધ મનુષ્યવધ એ સૌથી ગંભીર, મધ્યમ કે સૌથી નિમ્ન દરજ્જાનો છે.

કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (બી) માં સમાવિષ્ટ 'સંભાવના' (લાઈકલી) શબ્દ એ માત્ર શક્યતા કરતાં ભિન્ન એવા સંભવિત હોવાનો ચોક્કસ અર્થ દર્શાવે છે. "શારીરિક ઈજા ..... કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી" એ શબ્દોનો સ્પષ્ટ અર્થ એવો થાય છે કે કુદરતના સામાન્ય ક્રમને ધ્યાને લેતાં મૃત્યુ એ તે શારીરિક ઈજાનું "સૌથી વધુ સંભવિત" પરિણામ હશે.

કોઈ કેસ ખંડ (૩) ના કાર્યક્ષેત્ર હેઠળ આવવા માટે, ગુનેગારનો મૃત્યુ

નીપજાવવાનો જ ઈરાદો હતો તે બાબત અનિવાર્ય નથી, જ્યાં સુધી મૃત્યુ એ કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હોય તેવી ઈરાદાપૂર્વક પહોંચાડવામાં આવેલી શારીરિક ઈજા અથવા ઈજાઓમાંથી નીપજ્યું હોય. રાજવંત અને અન્ય વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૬) એસ.સી. ૧૮૭૪ આ કાનૂની મુદ્દાનું એક સચોટ અને યોગ્ય દ્રષ્ટાંત છે.

વિરસા સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૮) એસ.સી. ૪૬૫ ના કેસમાં, અદાલત વતી પોતાનો ચુકાદો આપતાં ન્યાયમૂર્તિ વિવિયન બોઝે ખંડ (૩) ના અર્થ અને તેની વ્યાપ્તિની સવિસ્તર સમજૂતી આપી હતી. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ કેસને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ ના "ત્રીજા" ખંડ હેઠળ સમાવિષ્ટ કરતાં પહેલાં ફરિયાદપક્ષે નીચે દર્શાવેલી હકીકતો સાબિત કરવી અનિવાર્ય છે. પ્રથમ, તેણે તદ્દન વસ્તુલક્ષી ધોરણે એ બાબત પ્રસ્થાપિત કરવી પડશે કે શારીરિક ઈજા વાસ્તવિક રીતે મોજૂદ છે; બીજું, તે શારીરિક ઈજાનું ચોક્કસ સ્વરૂપ સાબિત કરવું પડશે. આ બંને સંપૂર્ણપણે વસ્તુલક્ષી તપાસના વિષયો છે. ત્રીજું, એ બાબત સાબિત થવી અનિવાર્ય છે કે તે ચોક્કસ ઈજા પહોંચાડવાનો જ ઈરાદો હતો, એટલે કે, તે આકસ્મિક કે બિનઈરાદાપૂર્વકની નહોતી અથવા તો અન્ય કોઈ પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો નહોતો. એકવાર આ ત્રણેય તત્ત્વો ઉપસ્થિત હોવાનું સાબિત થઈ જાય તે પછી તપાસ આગળ વધે છે, અને ચોથું, એ સાબિત થવું જરૂરી છે કે ઉપર જણાવેલા ત્રણ તત્ત્વોથી બનેલી અને જેનું હમણાં જ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે પ્રકારની ઈજા કુદરતી સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પર્યાપ્ત હતી.

તપાસનો આ ભાગ તદ્દન વસ્તુલક્ષી તેમજ અનુમાનજન્ય છે અને તેને ગુનેગારના વ્યક્તિગત ઈરાદા સાથે કોઈ લેવાદેવા કે સંબંધ નથી.

ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ ના ખંડ "ત્રીજા" ના આવશ્યક તત્ત્વો તે પ્રતિષ્ઠિત ન્યાયાધીશ દ્વારા પોતાની સંક્ષિપ્ત અને સચોટ ભાષામાં નીચે મુજબ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા:

> "સંક્ષિપ્તમાં કહીએ તો, ફરિયાદપક્ષ કોઈ કેસને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ ના \"ત્રીજા\" ખંડ હેઠળ લાવે તે પહેલાં તેણે નીચે દર્શાવેલી હકીકતો સાબિત કરવી અનિવાર્ય છે. પ્રથમ, તેણે સંપૂર્ણપણે વસ્તુલક્ષી રીતે એ પ્રસ્થાપિત કરવું પડશે કે શારીરિક ઈજા શરીરે મોજૂદ છે. બીજું, તે ઈજાનું ચોક્કસ સ્વરૂપ સાબિત કરવું પડશે. આ બંને સંપૂર્ણપણે વસ્તુલક્ષી તપાસો છે. ત્રીજું, એ સાબિત થવું જરૂરી છે કે તે ચોક્કસ શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો જ ઈરાદો હતો, એટલે કે તે આકસ્મિક કે અજાણતાં થયેલી નહોતી, અથવા અન્ય કોઈ પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો નહોતો. એકવાર આ ત્રણેય તત્ત્વો મોજૂદ હોવાનું સાબિત થઈ જાય તે પછી તપાસ આગળ વધે છે અને, ચોથું, એ સાબિત થવું આવશ્યક છે કે ઉપર દર્શાવેલા ત્રણ તત્ત્વોથી બનેલી અને જેનું હમણાં જ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે પ્રકારની ઈજા કુદરતી સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પર્યાપ્ત છે. તપાસનો આ ભાગ સંપૂર્ણપણે વસ્તુલક્ષી તેમજ અનુમાનજન્ય છે અને તેને ગુનેગારના ઈરાદા સાથે કોઈ લેવાદેવા કે

સંબંધ નથી."

વિદ્વાન ન્યાયાધીશે ત્રીજા આવશ્યક તત્ત્વની સમજૂતી નીચે મુજબના શબ્દોમાં આપી હતી (પૃષ્ઠ ૪૬૮ પર):

"મુદ્દો એ નથી કે કેદીનો ઈરાદો ગંભીર ઈજા પહોંચાડવાનો હતો કે સામાન્ય ઈજા પહોંચાડવાનો, પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે જે ઈજા મોજૂદ હોવાનું સાબિત થયું છે તે જ ઈજા પહોંચાડવાનો તેનો ઈરાદો હતો કે કેમ. જો તે દર્શાવી શકે કે તેનો તેવો ઈરાદો નહોતો, અથવા જો તમામ સંજોગોની સમગ્રતા આવા અનુમાનને વાજબી ઠેરવતી હોય, તો અલબત્ત, આ કલમ માટે જરૂરી એવો ઈરાદો સાબિત થયેલો ગણાતો નથી. પરંતુ જો ઈજા અને અપીલકર્તાએ તે ઈજા પહોંચાડી હોવાની હકીકત સિવાય અન્ય કશું જ ન હોય, તો એકમાત્ર શક્ય અનુમાન એ જ નીકળે છે કે તે ઈજા પહોંચાડવાનો તેનો ઈરાદો હતો. તે તેની ગંભીરતાથી વાકેફ હતો કે કેમ અથવા તેણે ગંભીર પરિણામો લાવવાનો ઈરાદો રાખ્યો હતો કે કેમ, તે બાબત અહીં તદ્દન અપ્રસ્તુત છે. જ્યાં સુધી ઈરાદાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, પ્રશ્ન એ નથી કે તેનો ઈરાદો જાનથી મારી નાખવાનો હતો અથવા કોઈ ચોક્કસ સ્તરની ગંભીર ઈજા પહોંચાડવાનો હતો, પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે શું તેનો ઈરાદો પ્રસ્તુત ઈજા પહોંચાડવાનો હતો અને એકવાર ઈજાનું અસ્તિત્વ સાબિત થઈ જાય એટલે, જ્યાં સુધી પુરાવા કે સંજોગો તેનાથી વિપરીત તારણને વાજબી ન ઠેરવતા હોય ત્યાં સુધી, તે ઈજા

પહોંચાડવાનો ઈરાદો હોવાનું માની લેવામાં આવશે."

ન્યાયમૂર્તિ વિવિયન બોઝના આ અવલોકનો સ્થાપિત કાયદાકીય સિદ્ધાંત બની ચૂક્યા છે. ખંડ "ત્રીજા" ની પ્રયોજ્યતા સંબંધે વિરસા સિંહના કેસ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી કસોટી હવે આપણી સમગ્ર કાયદાકીય વ્યવસ્થામાં ઊંડે સુધી વણાઈ ગઈ છે અને કાયદાના શાસનનો એક અભિન્ન ભાગ બની ગઈ છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૦ ના ખંડ ત્રીજા હેઠળ, જો નીચે દર્શાવેલી બંને શરતો સંતોષાતી હોય તો સાપરાધ મનુષ્યવધ એ હત્યા બને છે: એટલે કે (ક) જે કૃત્યથી મૃત્યુ નીપજે છે તે કૃત્ય મૃત્યુ નીપજાવવાના ઈરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય અથવા શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ચોક્કસ ઈરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હોય; અને (ખ) જે શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો હતો તે ઈજા કુદરતી સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પર્યાપ્ત હોય. એ બાબત સાબિત થવી અનિવાર્ય છે કે તે ચોક્કસ શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો હતો જે સામાન્ય કુદરતી ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પર્યાપ્ત હતી, અર્થાત્, શરીરે જે ઈજા વાસ્તવિક રૂપે મોજૂદ હોવાનું જણાયું હતું તે જ ઈજા પહોંચાડવાનો આરોપીનો ઈરાદો હતો.

આમ, વિરસા સિંહના કેસમાં સ્થાપિત કરવામાં આવેલા કાયદાકીય સિદ્ધાંત અનુસાર, જો આરોપીનો ઈરાદો માત્ર કુદરતી સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પર્યાપ્ત એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવા પૂરતો જ મર્યાદિત હોય અને તે મૃત્યુ નીપજાવવાના ઈરાદા સુધી વિસ્તરતો ન હોય, તો પણ તે

આચરવામાં આવેલો ગુનો હત્યા બનશે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૦ સાથે જોડાયેલું દ્રષ્ટાંત (ગ) આ કાનૂની મુદ્દાને અત્યંત સ્પષ્ટપણે ઉજાગર કરે છે.

કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (ગ) અને કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૪) એ બંને જોગવાઈઓમાં તે કૃત્યથી મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના સંબંધિત જ્ઞાન હોવાની આવશ્યકતા રહેલી છે. પ્રસ્તુત કેસના હેતુઓ માટે આ પરસ્પર સંબંધિત સમકક્ષ ખંડો વચ્ચેના સૂક્ષ્મ તફાવત પર વધુ લંબાણપૂર્વક વિવેચન કરવું જરૂરી નથી. એટલું જણાવવું પર્યાપ્ત રહેશે કે કલમ ૩૦૦ નો ખંડ (૪) ત્યાં લાગુ પડશે જ્યાં ગુનેગારના આસન્ન ઘાતક તેમજ જોખમી કૃત્યથી — કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓથી ભિન્ન સામાન્ય રીતે કોઈ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનું — મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના સંબંધે તે ગુનેગારનું જ્ઞાન વ્યવહારિક નિશ્ચિતતાની તદ્દન નજીક પહોંચતું હોય. ગુનેગારના પક્ષે રહેલું આવું જ્ઞાન સંભાવનાની સર્વોચ્ચ કક્ષાનું હોવું આવશ્યક છે, અને ગુનેગાર દ્વારા મૃત્યુ અથવા ઉપરોક્ત દર્શાવ્યા મુજબની શારીરિક ઈજા નીપજાવવાનું જોખમ વહોરવા માટેના કોઈપણ કાયદેસર કે વાજબી બહાના વિના તે કૃત્ય આચરવામાં આવેલું હોવું જોઈએ.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલી બાબતો માત્ર વ્યાપક માર્ગદર્શિકાઓ સમાન છે અને તે કોઈ જડ કે અફર આદેશો નથી. મોટાભાગના કેસોમાં, તેનું યોગ્ય પાલન અદાલતની ન્યાયિક કામગીરીને સરળ તેમજ સુગમ બનાવશે. પરંતુ કેટલીકવાર કેસની વાસ્તવિક હકીકતો એટલી હદે પરસ્પર ગૂંથાયેલી હોય છે અને બીજા તથા ત્રીજા તબક્કાઓ એકબીજામાં એટલા ભળી ગયેલા હોય છે કે, બીજા અને ત્રીજા

તબક્કામાં સમાવિષ્ટ બાબતોને અલગ–અલગ રીતે તપાસવી કે મૂલવવી અનુકૂળ ન પણ હોઈ શકે.

આ પરિસ્થિતિ પર આ અદાલત દ્વારા આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ રાયવારપુ પુન્નૈયા અને અન્ય, (૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૨ ના કેસમાં અને તાજેતરમાં અબ્દુલ વહીદ ખાન ઉર્ફે વહીદ અને અન્ય વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, જે.ટી. (૨૦૦૨) ૬ એસ.સી. ૨૭૪ ના કેસમાં અત્યંત સ્પષ્ટ અને વિસ્તૃત પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો.

નિર્વિવાદપણે આ ઘટના અંધારી રાત્રિના સમયે બની હતી જ્યારે જોવાની ક્ષમતા (દૃશ્યતા) અત્યંત ઓછી હતી પરંતુ ઓળખ શક્ય બની શકી હતી કારણ કે ભોગ બનનારાઓ અને હુમલાખોરો પરસ્પર એકબીજાથી પરિચિત હતા. તેથી, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ દ્વારા આરોપી વ્યક્તિઓની ઓળખ કરવામાં આવી તેમાં કશુંય અયોગ્ય કે ખોટું નથી. વાસ્તવિક હકીકત એ રહે છે કે અંધારી રાત્રે સ્વાભાવિકપણે હાથબત્તી (ટોર્ચ) કે પ્રકાશ આપતી અન્ય કોઈ વસ્તુ વિના કોઈ વ્યક્તિ ચાલી કે હરીફરી શકે નહીં. વાસ્તવમાં, ફરિયાદપક્ષના પુરાવાના આંક પી–૧ માં પણ ટોર્ચ હોવાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

એ બાબત ખાસ નોંધવી જરૂરી છે કે ઘોર અંધારી રાત્રે માત્ર એક જ ફટકો મારવામાં આવ્યો હતો. જોકે સાર્વત્રિક ઉપયોગના સામાન્ય નિયમ તરીકે એવું કહી શકાય નહીં કે જ્યારે પણ એક જ ફટકો મારવામાં આવ્યો હોય ત્યારે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ ની પ્રયોજ્યતા આપોઆપ બાકાત થઈ જાય છે

અને શરીરના કોઈ નાજુક અંગ પર ભારે અથવા ઘાતક હથિયાર વડે મારવામાં આવેલો એક જ ફટકો પણ તે ગુનાને હત્યાનું સ્વરૂપ આપી શકે છે. પ્રસ્તુત કેસમાં જોવા મળતી વિશિષ્ટ હકીકતોને ધ્યાને લેતાં, અમને જણાય છે કે કલમ ૩૦૦ નો ખંડ 'ત્રીજો' અહીં લાગુ કરી શકાય નહીં. જે વિસ્તારમાં આ ઘટના બની તે જંગલના પરિસરમાં ઘોર અંધારી રાત્રિના સમયે લાકડી વડે આ ફટકો મારવામાં આવ્યો હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું. કોઈપણ નિશ્ચિતતા સાથે વાજબી રીતે એવું કહી શકાય નહીં કે આરોપીએ ઈજા પહોંચાડવા માટે શરીરના તે નાજુક અંગની જ પસંદગી કરી હતી અને આવા કોઈ ચોક્કસ ઈરાદા વિના મારવામાં આવેલો તે ફટકો કોઈ ચોક્કસ હકારાત્મક ઈરાદાને બદલે અન્ય ઘણા પરિબળો કે સંજોગોના કારણે પણ માથા પર વાગી ગયો હોઈ શકે છે. તેથી, અમે અપીલકર્તા ઓગસ્ટીન સાલ્દાનહાની આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ હેઠળની દોષસિદ્ધિ બદલીને કલમ ૩૦૪ ભાગ–૨ હેઠળ કરીએ છીએ. ૮ વર્ષની કેદની સજા ન્યાયના ઉદ્દેશોને પરિપૂર્ણ કરશે. તે મુજબ તેમની અપીલ દર્શાવેલી હદ સુધી અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી અપીલકર્તા રોકી સાલ્દાનહાનો સવાલ છે, હાઈકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા વિગતવાર વિશ્લેષણને ધ્યાનમાં લેતાં, અમને તેમની દોષસિદ્ધિ અથવા ફટકારવામાં આવેલી સજામાં કોઈપણ પ્રકારનો હસ્તક્ષેપ કરવાનું યોગ્ય જણાતું નથી. તેમની અપીલ રદ કરવામાં આવે છે. જામીન પર મુક્ત થયેલા આરોપીઓને પોતાની બાકીની સજા ભોગવવા માટે કસ્ટડીમાં શરણાગતિ સ્વીકારવાનો (હાજર થઈ જવાનો) નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

અપીલ મંજૂર/રદ કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========